

Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi

The Journal of International Social Research

Cilt: 9 Sayı: 44 Volume: 9 Issue: 44

Haziran 2016 June 2016

www.sosyalarastirmalar.com Issn: 1307-9581

MAÂRİF VE VİLAYET SÂLNÂMELERİNE GÖRE HALEP VİLAYETİNDE EĞİTİM ÖĞRETİM KURUMLARI
EDUCATION AND INSTRUCTION INSTITUTIONS IN HALEP PROVINCE ACCORDING TO NATIONAL EDUCATION AND PROVINCE YEARBOOKS

Emel DEMİR GÖRÜR*

Öz

MaârifUmûmiye Nezareti tarafından Hicri 1316 (M.1898), 1317 (M.1899), 1318 (M.1900), 1319 (M.1901), 1321 (M.1903) yıllarında neşredilen Maârif-i UmûmiyeSâlnâmeleri muhtevası bakımından oldukça zengin eserlerdir. Zira bu eserler vasıtasıyla vilayetlerdeki eğitim öğretim kurumlarını, okulların kurucuları, ders programları, öğretmen kadroları ve öğrenci sayıları gibi ayrıntılı istatistikî bilgilere ulaşabiliyoruz.

“Maârifve Vilayet Sâlnâmelerine Göre Halep Vilayetinde Eğitim Öğretim Kurumları” adlı çalışmamda Maârif Sâlnâmeleri ve Vilayet Sâlnâmelerinde yer alan veriler doğrultusunda Halep Vilayetinin eğitim-öğretim faaliyetleri incelenecektir. Halep Vilayetindeki mevcut okullar, bu okullarda okutulan dersler, görevli idareci ve öğretmenler, medreseler, kütüphaneler ve matbaalar hakkında elde edilen bilgiler sunulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Sâlnâme, Maârif Sâlnâmesi, Halep, Eğitim-Öğretim

Abstract

National Education yearbooks published on exilic years of 1316 (1898), 1317 (1899), 1318 (1900), 1319 (1901), 1321 (1903)by Ministry of National Education are quite rich in content. Thanks to these volumes, it is possible to access detailed statistical information about educational and instructional institutions in provinces, founders of the schools, curricula, faculty members and numbers of students.

In the present study titled “Education and Instruction Institutions in Halep Province According to National Education and Province Yearbooks,” educational-instructional activities in Halep province will be scrutinized based on the data in National Education Yearbooks and Provincial Yearbooks. Information obtained from these yearbooks will be presented on existing schools, courses taught in these schools, administrative and academic personnel, madrasas, libraries and printing houses in Halep province.

Keywords: Yearbook, National Education Yearbook, Aleppo, Education and Instruction

Giriş: Bir senelik vakaları göstermek üzere tertip olunan eserlere sâlnâme denir. Sâlnâme, yıl anlamına gelen “sâl” ile mektup, kitap manasına gelen “name” kelimelerinin bir araya gelmesiyle oluşmuş, yıllık kelimesinin ise tam karşılığıdır. Osmanlı Devleti’nin ilk resmi sâlnâmesi Sadrazam Büyük Reşid Paşa düşünmesi ve tatbik ettirilmesiyle 1847 (H.1263) yılında neşredilmiştir.¹

Resmi ve özel olarak ikiye ayırabileceğimiz sâlnâmelerin resimleri; devlet, nezaret ve vilayetlere ait olmak üzere üçe ayrılır. Devlet Sâlnâmelerinin ilki 1847 (H.1263) yılında Mustafa Reşid Paşa’nın öncülüğünde neşredilmiş, Osmanlı Devleti’nin son sâlnâmesi ise 1918 (1334) yılında yayınlanmıştır. Devlet sâlnâmelerinin yayımına Cumhuriyet döneminde de devam edilmiştir. Nezaret Sâlnâmeleri, devlet sâlnâmeleri kadar düzenli yayınlanmasalar da yayımlandıkları dönem için önemli bilgi kaynağı teşkil eden resmi sâlnâmelerin bir bölümü nezaretler ve askeri kurumlar tarafından hazırlanarak 1865-1908 (1282-1326) yılları arasında elli bir adet olarak basılmıştır. Sâlnâme-i Askeri, Sâlnâme-i Nezaret-i Hariciye, Maarif Nezareti Sâlnâmesi, Bahriye Sâlnâmesi, İlmiye Sâlnâmesi, Rasadhâne-i Âmire Sâlnâmesi ve Rûsûmat Sâlnâmesi Nezaret Sâlnâmelerinin önemli örneklerdendir. Vilayet Sâlnâmelerinin hazırlanmasında Halep Mektupçusu İbrahim Halet Beyin yayınladığı Fihrist-i Vilâyet-i Halep adlı sâlnâme örnek alınmıştır. Babıâli’nin dikkatini çeken bu eserden her vilayete birer nüsha gönderilerek bu tarzda sâlnâmeler hazırlanması istenmiştir. İlk eyalet sâlnâmesi Saraybosna’da Sâlnâme-i Vilayet-i Bosna adıyla 1866 (H.1283) tarihinde neşredilmiş, bunu Halep (1284), Konya (1285), Suriye (1285) ve Tuna (1285) eyaletlerine ait sâlnâmeler takip etmiştir. Osmanlı Devleti’nin son sâlnâmesi ise 1921-1922 (1337-1338) yıllarında çıkarılmış Bolu livası sâlnâmesidir. Özel Sâlnâmeler, Osmanlı Devleti’nde bazı özel kurumlar ve kişiler bu türde sâlnâmeler yayınlamışlardır. Özel Sâlnâmelerin ilk örneği Ali Suâvi tarafından *Türkiye Fi Sene1288* adıyla Paris’te çıkarılmıştır.

Nezaret Sâlnâmelerinin bir türü olan ve konumuzun esas kaynağını teşkil eden 1316-1321 yıllarında altı defa neşredilen Maarif-i Umumiye Nezareti Sâlnâmesi, muhtevası bakımından oldukça zengin

* Araştırma Görevlisi, Dicle Üniversitesi, Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi, İlköğretim Sosyal Bilgiler Öğretmenliği; Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı-Yakınçağ Bilim Dalı Doktora Öğrencisi, e-posta: emeldemirgorur@gmail.com

¹ Mehmet Zeki Pakalın (1983). *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, C.3, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, s. 105-106.

eserlerdir. Bu eserlerde nezaretin tarihçesi, maarif nazırları, memurlar, okullar ve kütüphaneler, imtihanlar vemükâfat cetvelleri hakkında önemli bilgiler yer almaktadır.² Her ne kadar altı defa neşredilmiş olduğu belirtilmiş olsa da 1320 yılına ait sâlnâme bulunamamıştır.

1. Halep Vilayeti

Halep, Yavuz Sultan Selim'in Memlûk Sultanı Kansu Gavri'yi mağlup ettiği Mercidabık Savaşı'ndan sonra 28 Ağustos 1516'da Osmanlı hâkimiyetine girmiştir.

Tanzimat reformlarının bir parçası olarak geliştirilen 1864 (1281) Vilayet Nizamnamesi kısmi değişikliklerle 1866'da Halep'te de uygulandı. Bu tarihte Halep Vilayeti yeni nizamnameye göre şekillendirilmiştir. Vilayetin yeniden teşkilatlandırılma görevi Cevdet Paşa'ya verilmiştir. Urfa, Maraş, Kazan, Adana, Payas, Halep merkez ve Zor sancaklarından oluşan Halep Vilayetinde Cevdet Paşa iki yıl süren valiliği döneminde Zor sancağı dışında Halep vilayetine bağlı sancaklarda ve merkezde yeniden teşkilatlanmayı gerçekleştirdi. 1869'da Adana, Kazan ve Payas sancakları Halep Vilayetinden ayrılmıştır.³

Tablo I: Halep Vilayetinin İdari Yapısı⁴

Halep Vilayeti	
Sancaklar	Kazalar
Halep Sancağı	Ayntâb (Gazi Ayntâb)
	Kilis
	İskenderun
	Antakya
	İdlib
	Harim
	Cisr-i Şugûr
	Maarre
	Bâb (Bâb-ı Cubûl)
	Belen
	Cebel-i Seman (Hantuman)
	Menbiç (Münbiç, Karamelik)
	Rakka
	Urfa Sancağı
Rumkale (Halfeti)	
Suruç	
Harran	
Maraş Sancağı	Zeytun
	Elbistan
	Andırın (Andıran)
	Pazarcık

Tablo II. Halep Vilayetinin Nüfus Dağılımı⁵

	Kadın	Erkek	Toplam
Müslüman	39.141	36.892	76.033
Rum	449	491	940
Rum Katolik	4.045	3.916	7.961
Ermeni Katolik	1.985	1.997	3.982
Süryani	1.258	1.335	2.593
Ermeni	901	752	1.653
Keldani	64	79	143
Protestan	26	39	65
---	967	827	1.794
Latin	200	141	341
Ecnebi	495	1.551	3.046
Yahudi	3.672	3.521	7.193
Yabancı	530	1.513	2.043
Toplam	53.733	53.054	106.787

1898 yılı itibariyle Halep Vilayeti nüfusunun yüzde yetmişinden fazlasını 76.033 kişiyle Müslümanlar oluşturmaktadır. Farklı etnik unsurların yer aldığı Gayr-ı Müslümlerin nüfusu 30.754'tür. Gayr-ı Müslimler arasında en fazla nüfusa sahip olan millet Rumlardır. Vilayetin genel nüfusu 106.787 kişidir.

2. Halep Vilayeti Merkez Maarif Teşkilatı

1898 yılı Maarif Vilayet Sâlnâmesine göre Halep Vilayeti bünyesinde Maarif Müdürü Hüsnü Zeki Bey, Maarif Muhasebe Memuru Ali Rıza Efendi, Maarif Kâtibi Necib Efendi, Matbuat-ı Ecnebiye Muayene Memuru Fettah Efendi, Maarif Muhasebe Memuru Refiki Şakir Efendi ve Maarif Sandık Emni Ahmed Rıza

² Bilgin Aydın (2009). "Sâlnâme", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C.36, İstanbul:Türk Diyanet Vakfı Yayınları, s.51-53.

³ Bruce Masters, (1997)."Halep", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 15, İstanbul: Türk Diyanet Vakfı Yayınları, s. 244,246.

⁴Sâlnâme-i Vilâyet-i Halep(H. 1316/1898). Halep Vilâyet Matbaası, , s. 194-322.

⁵Sâlnâme-i Vilâyet-i Halep (H. 1316/1898). Halep Vilâyet Matbaası, , s. 193.

Efendi olmak üzere altı memuriyet bulunmaktadır.⁶ 1899 yılı Maarif Sâlnâmesinde Maarif Kâtipliği yerine İdare Kâtipliği tabiri kullanılmış, Necip Efendi memuriyetini sürdürmüştür.⁷ 1900 yılında Maarif İdaresi Müdürlüğüne Mahmud Celaleddin Bey, Matbuat-ı Ecnebiye Muayene Memurluğuna Habip Raid Efendi ve Sandık Eminliğine Necip Efendi getirilmiştir.⁸ 1907 Maarif Sâlnâmesinde Mahmud Celaleddin Beyin 6 Nisan 1896 yılında Maarif Müdürlüğü görevine geçtiğini öğreniyoruz.⁹

3. Halep Vilayetindeki Eğitim Kurumları

1907 yılı itibarıyla Halep Vilayetini genel nüfusu 817.740, eğitim gören öğrenci 42.080 kişi olup öğrencilerin genel nüfusa oranı binde 51.46'dır.¹⁰

a. İdâdiler

Maarif Sâlnâmelerine göre 19. yüzyıl sonunda Halep Vilayetinde bir adet Mekteb-i İdâdi bulunmaktadır. Müdür, derece derece üç müdür yardımcısı, öğretmenler ve memurları içine alan geniş bir kadrosunun bulunduğunu görmekteyiz.¹¹

Tablo III. 1898-1907 Yılları Arasında Halep İdâdi Mektebi Kadrosu¹²

Görevi	İsmi
Müdür	Hüsnü Hazım Efendi
Muavin-i Evvel	Mehmed Rafet Efendi
Muavin-i Sani	İzzet Bey
Muavin-i Salis	Haşim Efendi
Kâtip	Ahmed Şükrü Efendi
Anbar ve Depo Memuru	Avni Efendi
İmam	Şeyh Ferid Efendi
Tabib	Ogust Efendi
Kitabet-i Resmîye ve Cebir ve Kavanin ve Servet Muallimi	Hüsnü Hazım Efendi
Fransızca Muallimi	Antuan Efendi
Arabi ve Türkçe Muallimi	İsmetah Efendi
Fransızca Muallimi	İzzet Bey
Müsellesat, Kozmografya, Mevalid, Kimya Makine Malûmat-ı Nafia	Mehmed Refet Efendi
Edebiyat ve Ahlak ve Hikmet ve Usûl Defteri Muallimi	İzzet Bey
Tarih ve Coğrafya Muallimi	Haşim Efendi
Arabi Muallimi	Abdah Efendi
Akaid ve Fıkıh ve Farişi ve Türkçe Muallimi	Musa El Kazım Efendi
İnşa ve Kitabet ve Hesap ve Hendese Muallimi	Ahmed Şükrü Efendi
Hüsn-ü Hatt Muallimi	Hüsnü Tahsin Efendi
Resim Muallimi	Fettah Efendi
Ermenice Muallimi	Haçador Efendi

Tablo IV. 1898-1907 Yılları Halep İdâdi Mektebinin Mevcut Talebe Miktarı

	Yatılı				Gündüzlü		Yekun		Genel Toplam
	Ücretli		Ücretsiz		Müslim	Gayr-ı Müslim	Müslim	Gayr-ı Müslim	
	Müslim	Gayr-ı Müslim	Müslim	Gayr-ı Müslim					
1313-1314 ¹³	36		19		59	6	114	7 (tabloda bu şekilde verilmiştir)	121
1314-1315 ¹⁴	26		18	1	63	7	107	8	115
1315-1316 ¹⁵	20	23	1	-	98	10	141	11	152
1318-1319 ¹⁶	36	-	16	1	181	10	233	11	244

1898-1907 yıllarında Halep İdadisindeki öğrenci sayısının yıldan yıla arttığını, Müslüman öğrencilerin Gayr-ı Müslim öğrencilerden çok fazla olduğunu görmekteyiz.

⁶ Sâlnâme-i Nezâret-i Maârif-i Umûmiyye (1316/1898). Matbaa-i Amire, s. 1008.

⁷ Sâlnâme-i Nezâret-i Maârif-i Umûmiyye, (1317/1899). Matbaa-i Amire, s. 1108.

⁸ Sâlnâme-i Nezâret-i Maârif-i Umûmiyye (1318/1900). Matbaa-i Amire, s. 1250.

⁹ Sâlnâme-i Nezâret-i Maârif-i Umûmiyye (1321/1907). İstanbul Asır Matbaası, s. 455.

¹⁰ Sâlnâme-i Nezâret-i Maârif-i Umûmiyye (1321/1907). İstanbul Asır Matbaası, s. 455.

¹¹ Sâlnâme-i Nezâret-i Maârif-i Umûmiyye (1316/1898). Matbaa-i Amire, s.1008-1009.

¹² Sâlnâme-i Nezâret-i Maârif-i Umûmiyye (1316/1898). Matbaa-i Amire s.1008-1009; Sâlnâme-i Nezâret-i Maârif-i Umûmiyye (1317/1899). Matbaa-i Amire, s.1108-1109.

¹³ Sâlnâme-i Nezâret-i Maârif-i Umûmiyye (1316/1898). Matbaa-i Amire, s.1009.

¹⁴ Sâlnâme-i Nezâret-i Maârif-i Umûmiyye (1317/1899). Matbaa-i Amire, s. 1109.

¹⁵ Sâlnâme-i Nezâret-i Maârif-i Umûmiyye (1318/1900). Matbaa-i Amire, s. 1251.

¹⁶Sâlnâme-i Nezâret-i Maârif-i Umûmiyye (1321/1907). İstanbul Asır Matbaası, s. 456.

1907 (H.1321) yılı sâlnâmesine baktığımızda Maraş ve Urfa'da bulunan rüştiyelerin İdâdilere dönüştürüldüğünün görüyoruz. Böylelikle vilayette bulunan İdâdi sayısı üçe yükselmiştir.

Maraş Mektebi İdâdisi müfredatında; Kitabet, Usûl-ı Defteri, Arapça, Farsça, Coğrafya, Hesap, Hendese, Cebir, Fransızca, İlm-i Eşya, Hıfzıssıhha, Tarih, Ulûm-ı Diniye ve Ahlak, Arabi ve Tarih, Resim, Hesap dersleri okutulmaktadır. 1318-1319 yılı 110 Müslüman, 11 Gayr-ı Müslim, toplamda 121 öğrenci eğitim görmüştür. Okulda 9 tane öğretmen bir de hademe bulunmaktadır. Maraş Mektebi İdadisinde de Müslüman öğrenciler, Gayr-ı Müslim öğrencilerden fazladır.

Urfa Mekteb-i İdâdisi müfredatında; Tarih, İnşa, Hıfzıssıhha, Kitabet, Farsça, Ahlak, Coğrafya, Hesap, Usul-ı Defteri, Hendese, Resim, Cebir, Ulûm-ı Diniye, Türkçe, Ruk'a dersleri okutulmaktadır. 1318-1319 yılında 120 Müslüman, 15 Gayr-ı Müslim, toplamda 140 öğrenci eğitim görmüş, okulda 7 öğretmen 2'de hademe görev almıştır.¹⁷ Bu idadide de Müslüman öğrenciler, Gayr-ı Müslim öğrencilerden fazladır.

b. Rüştiyeler

1316 (1898) yılı Maarif Sâlnâmesine göre Halep Sancağında Cısr-i Şugûr, İdlib, Belen, İskenderun, Ayntab, Antakya, Kilis, Bâb, Maarre, Rakka kazalarında olmak üzere 10 rüştiye, Urfa Sancağında biri merkezde olmak üzere Birecik, Rumkale kazalarında olmak üzere 3 rüştiye, Maraş Sancağında biri merkezde biri Elbistan kazasında toplamda 2 rüştiye bulunmaktadır. Ayrıca Halep İnas Mekteb-i Rüştiyesi ve Halep Mekteb-i Rüştiye-i Askeriyesi ile birlikte Halep Vilayetinde 17 Rüştiyenin olduğunu görmekteyiz.¹⁸

Tablo V. Yıllara Göre Halep Vilayeti Rüştiyelerindeki Öğrenci Sayıları

	1898 ¹⁹	1899 ²⁰	1900 ²¹	1907 ²²
Cısr-i Şugûr	12	15	20	30
İdlib	40	38	53	35
Belen	33	30	38	25
İskenderun	35	40	40	55
Ayntab	156	109	156	100
Antakya	53	71	35	80
Kilis	69	83	85	50
Bâb	20	33	31	50
Maarre	30	33	30	33
Rakka	12	50	15	28
Harim	-	-	15	35
Menbiç	-	-	25	55
Urfa	47	58	60	-
Birecik	55	54	55	60
Nizip	-	-	43	45
Rumkale	62	50	46	40
Maraş	114	95	80	-
Elbistan	93	57	64	90
İnas Mekteb-i Rüştiye	109	---	83	170
Mekteb-i Rüştiye-i Askeriye	344	375	380	227
TOPLAM	1.284	1.158	1.354	1.208

Rüştiyelerdeki öğrenci sayısı yıllara göre dalgalanmalar göstermiş, düzenli artış ya da azalma göstermemiştir. Halep Vilayetindeki rüştiyeler arasında en çok öğrenci mevcuduna sahip olan okul Mekteb-i Rüştiye-i Askeriyedir.

c. Sanayi Mektebi

Halep'te Sanayi Mektebi ilk olarak 1321 Maarif Sâlnâmesinde karşımıza çıkıyor. Öğrenci sayısı 125 olan mektepte 12 tane muallim, 3 de hademe bulunmaktadır. Okulun ders müfredatı ise; muhasebe, hüsn-ü hat, terzilik, kunduracılık, mensucat (dokumacılık), çorapçılık ve marangozluk dersleri verilmiştir.²³

d. Medreseler

Halep Vilayeti ve kazalarında 119 medrese tespit edilmiştir. Bu medreselerde okuyan öğrenci sayısı 1.653 kişidir. Medreseler vilayetin sadece merkezinde değil diğer bölgelerde de tesis edilmiştir. 1899 yılı itibariyle Halep Vilayetinde bulunan medreselerin bölgelere göre dağılımı ve öğrenci sayıları şu şekildedir:²⁴

¹⁷ Sâlnâme-i Nezâret-i Maârif-i Umûmiyye (1321/1907). İstanbul Asır Matbaası, s. 457.

¹⁸ Sâlnâme-i Nezâret-i Maârif-i Umûmiyye (1316/1898). Matbaa-i Amire, s.1010-1013.

¹⁹ Sâlnâme-i Nezâret-i Maârif-i Umûmiyye (1316/1898). Matbaa-i Amire, s.1010-1013.

²⁰ Sâlnâme-i Nezâret-i Maârif-i Umûmiyye (1317/1899). Matbaa-i Amire, s.1108-1113.

²¹ Sâlnâme-i Nezâret-i Maârif-i Umûmiyye (1318/1900). Matbaa-i Amire, s. 1250-1256.

²² Sâlnâme-i Nezâret-i Maârif-i Umûmiyye (1321/1907). İstanbul Asır Matbaası, s. 458-461.

²³ Sâlnâme-i Nezâret-i Maârif-i Umûmiyye (1321/1907). İstanbul Asır Matbaası s. 461.

²⁴ Sâlnâme-i Nezâret-i Maârif-i Umûmiyye (1317/1899). Matbaa-i Amire, s.1114-1122.

Tablo VI.

Liva	Kaza	Medrese Sayısı	Okuyan Talebe Sayısı
Halep	Halep	21	478
Halep	Ayntab	16	283
Halep	Antakya	8	200
Halep	Kilis	21	145
Halep	Rakka	1	-
Halep	Cisr-i Şugür	2	15
Halep	Maarre	5	50
Halep	Beylen	1	35
Halep	Bâb	3	21
Halep	İdlib	6	90
Maraş	Maraş	20	183
Maraş	Elbistan	8	31
Urfa	Urfa	7	122
Toplam		119 Medrese	Öğrenci

e. Gayr-ı Müslim ve Yabancı Okullar

1898 yılı Maarif Sâlnâmesine göre Halep Vilayetinde farklı mezhepler ve farklı etnik unsurlar tarafından kurulmuş 43 gayr-i müslim ve yabancı okulu mevcuttur. Bu okular da 844 kız ve 1.335 erkek olmak üzere toplamda 2.179 öğrenci bulunmaktadır.²⁵

Tablo VII.

Liva	Kaza	Mektebin İsmi	Mektebin Mensup Olduğu Cemaat	Mektebin Derecesi	Talebe Miktarı	
					Kız	Erkek
Halep	Halep	Şirket-i İsrailiye	Musevi	Rüşdi		60
Halep	Halep	Katolik Mektebi	Ermeni Katolik	Rüşdi		40
Halep	Halep	Rum Katolik Mektebi	Rum Katolik	Rüşdi		54
Halep	Halep	Şirket-i Museviye Mektebi	Musevi	Rüşdi	35	0
Halep	Halep	Rum Ortodoks	Rum Ortodoks	Rüşdi		40
Halep	Halep	Rum Ortodoks	Rum Ortodoks		30	
Halep	Halep	Ermeni Katolik Mektebi	Ermeni Katolik	Rüşdi	80	
Halep	Halep	Katolik Mektebi	Katolik	Rüşdi	25	40
Halep	Ayntab	Merkez Türkiye	Protestan	İdâdi	64	
Halep	Ayntab	Protestan Mektebi	Protestan	Rüşdi	42	
Halep	Ayntab	Ermeni Mektebi	Ermeni	Rüşdi		51
Halep	Ayntab	Protestan Mektebi	Protestan	Rüşdi	32	40
Halep	Ayntab	Protestan Mektebi	Protestan	Rüşdi	38	
Halep	Ayntab	Protestan Mektebi	Protestan	Rüşdi	28	30
Halep	Ayntab	Protestan Koleji	Protestan	İdâdi		120
Halep	Beylan	Protestan Mektebi	Protestan	Rüşdi		30
Halep	Kilis	Ermeni Mektebi	Ermeni	Rüşdi		32
Halep	Kilis	Ermeni Mektebi	Ermeni	Rüşdi	21	32
Halep	İskenderun	Rum Mektebi	Rum	Rüşdi		40
Halep	İskenderun	Ermeni Mektebi	Ermeni	Rüşdi		35
Halep	İskenderun	Ermeni Mektebi	Ermeni	Rüşdi	30	
Maraş	Maraş	Daru'l Feyz	Protestan	İdâdi		60
Urfa	Urfa	Ermeni Mektebi	Ermeni	Rüşti		30
Urfa	Urfa	Ermeni Mektebi	Ermeni	Rüşdi	25	
Urfa	Urfa	Süryani Protestan Mektebi	Süryani Protestan	Rüşdi		23
Urfa	Urfa	Ermeni Mektebi	Ermeni	İdâdi	43	
Urfa	Urfa	Süryani Protestan Mektebi	Süryani Protestan	Rüşdi	32	
Urfa	Urfa	Protestan Mektebi	Protestan	İdâdi		45
Urfa	Urfa	Ermeni Mektebi	Ermeni	Rüşdi		21
Urfa	Urfa	Ermeni Mektebi	Ermeni	Rüşdi		30
Urfa	Urfa	Protestan Mektebi	Protestan	İdâdi	43	
Urfa	Urfa	Ermeni Mektebi	Ermeni	Rüşdi		50
Urfa	Urfa	Protestan Mektebi	Protestan	Rüşdi		35
Urfa	Urfa	Protestan Mektebi	Protestan	Rüşdi	46	
Halep	Halep	Cizvit Mektebi	Fransa	Rüşdi		90
Halep	Halep	Cizvit Mektebi	Fransa	Rüşdi	60	
Halep	Halep	Teresanta Mektebi	Fransa	İdâdi		80
Halep	Halep	Teresanta Mektebi	Fransa	Rüşdi	90	
Halep	Halep	Teresanta Mektebi	Fransa	Rüşdi		83
Halep	İskenderun	Frensizken Mektebi	Fransa	Rüşdi		45
Halep	İskenderun	Frensizken Mektebi	Fransa	Rüşdi	32	
Halep	Antakya	İngiliz Protestan Mektebi	İngiltere	İdâdi		34
Halep	Maraş	Teresanta Mektebi	Fransa	Rüşdi	48	65

²⁵ Sâlnâme-i Nezâret-i Maârif-i Umûmiyye (1316/1898), Matbaa-i Amire, s. 1014-1017.

Toplam Öğrenci Sayısı	844	1.335
	2.179	

1899 yılı gayr-ı müslim ve yabancı okullarına baktığımızda hem okul sayılarında hem de öğrenci sayılarında bir önceki yıla göre artış olduğunu görüyoruz.

Halep Livasının Halep Kazasında 26, Antakya Kazasında 3, İdlib Kazasında 2, Bâb Kazasında 1, Cisir-i Şugûr Kazasında 4, İskenderun Kazasında 4, Beylen Kazasında 2, Kilis Kazasında 11, Ayntab Kazasında 27, Urfa Kazasında 9, Birecik Kazasında 3, Maraş Kazasında 22, Elbistan Kazasında 6 toplamda 120 gayr-ı müslim okulu bulunmaktadır.1898 yılı gayr-ı müslim okullarının sayısı 43 iken 1899 yılında bu rakam yaklaşık 3 katına çıkarak 120 okula ulaşmıştır.Bu okulların 77 tanesi iptidâi, 2 tanesi idâdi, 8 tanesi hem rüştiye hem idâdi, 32 tanesiderüştiye derecesinde eğitim vermiştir. Bu öğrencilerin 2.764'ü kız, 5.571'i erkek toplamda 8.335 kişidir.

Halep Livasının Halep Kazasında 5, Ayntab Kazasında 3, Antakya Kazasında 2, İskenderun Kazasında 2, Urfa Kazasında 1, Maraş Kazasında 9, toplamda 22 yabancı okul bulunmaktadır. Vilayet genelinde 1898 yılı itibariyle 9 tane yabancı okul olmasına rağmen bu sayı 1899 yılı itibariyle iki katını geçerek 22'ye ulaşmıştır. Bu okulların 10 tanesi rüştiye, 7 tanesi idâdi, 1 tanesi âli, 4 tanesi iptidâi derecesinde eğitim vermiştir. Yabancı okullarda okuyan öğrenci sayısı 647'si kız, 1.001'i erkek olmak üzere toplamda 1.648 kişidir.²⁶

f. Kütüphaneler

Söz konusu tarihler arasında Halep Vilayetinde 30 tane kütüphane tespit edilmiştir. Kütüphanelerden 21 tanesi Merkez Halep Livasında, 7 tanesi Urfa'da, 2 tanesi Maraş'ta bulunmaktadır.²⁷

Tablo VIII.

Liva	Kaza	Kütüphane İsmi	Kıtap Adedi	Kuruluş Tarihi (Hicri)
Halep	Halep	Ahmediye	1467	1165
Halep	Halep	Cami-i Kebir	807	305
Halep	Halep	Mevleviye	228	Meçhul
Halep	Halep	Behâiyye	70	1262
Halep	Halep	Osmaniye	1242	1142
Halep	Halep	Kurnahiye	21	Meçhul
Halep	Halep	İsmailiye	51	1255
Halep	Cisir-i Şugûr	Vakfiyye	120	1300
Halep	Cisir-i Şugûr	Şeyh Abdurrahman	50	1303
Halep	Bâb	Şehabi	77	Meçhul
Halep	İdlib	Kıyali Zade	350	Kadim
Halep	İdlib	Martini Zade	350	Kadim
Halep	İdlib	Müfti Efendi	600	Kadim
Halep	İdlib	Feneri Zade	1200	Kadim
Halep	İdlib	Cevheri Zade	300	Kadim
Halep	İdlib	Şeyh Abdül Fettah	300	Kadim
Halep	İdlib	Hamidani Zade	350	Kadim
Halep	İdlib	Şeyh Deyb Zade	650	Kadim
Halep	İdlib	Abdülkerim Zade	350	Kadim
Urfa	Urfa	Razvaniye	200	1147
Urfa	Urfa	Rahimiye	221	1150
Urfa	Urfa	Sakıbiyye	150	1280
Urfa	Urfa	İbrahimiye	300	1100
Urfa	Urfa	Ahlesiye	600	1275
Urfa	Urfa	Rızaiye	100	1170
Urfa	Urfa	Süleymaniye	95	1150
Maraş	Elbistan	Hayati Zade	386	1238
Maraş	Maraş	Ale'l düvele	28	967
Halep	Kilis	Aşağı Medrese	449	Meçhul
Halep	Kilis	Mevlevihane	201	1313

4. Gazete ve Matbaalar

Halep Vilayetinde 1898-1900 yıllarında Halep merkezde olmak üzere 3 adet kütüphane bir adet de gazete bulunmaktadır.

Hükümet Konağında Vilayet Matbaası, Salibe Mahallesinde Marûni Matbaası, Bahsita Mahallesinde Davudi Matbaası bulunmaktadır.²⁸ Her üç matbaa taş ve hurufat türünde basım yapmaktadır. Vilayet Matbaası ve Marûni Matbaası Türkçe ve Arapça yayın yaparken Davudi Matbaası İbranice yayın yapmıştır.

²⁶ Sâlnâme-i Nezâret-i Maârif-i Umûmiyye, Matbaa-i Amire 1317 (1899), s. 1122-1133.

²⁷ Sâlnâme-i Nezâret-i Maârif-i Umûmiyye, Matbaa-i Amire 1316 (1898), s. 1018-1020

²⁸ Sâlnâme-i Nezâret-i Maârif-i Umûmiyye (1316/1898). Matbaa-i Amire, s. 1020; Sâlnâme-i Nezâret-i Maârif-i Umûmiyye (1317/1899). Matbaa-i Amire, s. 1124-1125; Sâlnâme-i Nezâret-i Maârif-i Umûmiyye (1318/1900). Matbaa-i Amire, s. 1272-1273.

Vilayet Matbaası devletinken, Marûni Matbaası Lavin İlyas Hakim Efendi'nin, Davudi Matbaası Haham Şaban Efendinin imtiyazındadır.²⁹

Vilayette yayın yapan tek gazete "Ferat" gazetesidir olup Türkçe ve Arapça yayın yapmıştır.³⁰

SONUÇ

Sonuç olarak 19. yy sonu ve 20.yy başında Halep Vilayetinde 3 idâdi, 20 rüştiye, 1 sanayi mektebi, 119 medrese, 120 gayrimüslim okulu, 22 tane de yabancı okul vardır. Bu eğitim kurumlarının yanında 30 kütüphane, 3 matbaa bulunmakta ve 1 gazete çıkarılmıştır.

KAYNAKÇA

SÂLNÂMELER

Devlet Sâlnâmeleri

Sâlnâme-i Vilâyet-i Halep (1316). Halep Vilâyet Matbaası.

Maarif Sâlnâmeleri

Sâlnâme-i Nezâret-i Maârif-i Umûmiyye(1316).Def'a 1, İstanbul Matbaa-i Âmire.

Sâlnâme-i Nezâret-i Maârif-i Umûmiyye(1317).Def'a 2, İstanbul Matbaa-i Âmire.

Sâlnâme-i Nezâret-i Maârif-i Umûmiyye(1318).Def'a 3, İstanbul Matbaa-i Âmire.

Sâlnâme-i Nezâret-i Maârif-i Umûmiyye (1319).Def'a 4, İstanbul Matbaa-i Âmire.

Sâlnâme-i Nezâret-i Maârif-i Umûmiyye(1321).Def'a 6, İstanbul Asır Matbaası.

Vilayet Sâlnâmesi

Sâlnâme-i Vilâyet-i Halep (1316).Halep Vilâyet Matbaası.

TETKİK ESERLER

AYDIN. Bilgin (2009). "Sâlnâme", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C.36, İstanbul: Türk Diyanet Vakfı Yayınları, s.51-54.

MASTERS; Bruce (1997). "Halep", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C.15, İstanbul:Türk Diyanet Vakfı Yayınları, s. 244-247.

PAKALIN; Mehmet Zeki (1983).*Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, C.3, İstanbul:Milli Eğitim Basımevi.

²⁹ Sâlnâme-i Nezâret-i Maârif-i Umûmiyye (1321/1907). İstanbul Asır Matbaası, s. 469.

³⁰ Sâlnâme-i Nezâret-i Maârif-i Umûmiyye (1316/1898). Matbaa-i Amire, s. 1020; Sâlnâme-i Nezâret-i Maârif-i Umûmiyye (1317/1899). Matbaa-i Amire, s. 1124-1125; Sâlnâme-i Nezâret-i Maârif-i Umûmiyye (1318/1900). Matbaa-i Amire s. 1272-1273.